

Сидорик Ю.Р.

УДК 159.922.8: 316.477

ББК 88.5

ТРАНСГЕНЕРАТИВНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ УЯВЛЕНЬ ЮНАЦТВА ПРО МАЙБУТНІ ПОДРУЖНІ ВЗАЄМИНИ

В статті проведено аналіз положень трансгенеративних концепцій про можливі механізми відтворення в життєвих перспективах майбутнього сім'янина, уявленнях про взаємини в майбутніх сім'ях існуючих характеристик взаємин в батьківській родині юнацтва та молоді.

Ключові слова: життєва перспективи майбутнього сім'янина, уявлення про майбутні подружні взаємини.

В статье проведен анализ положений трансгенеративных концепций о возможных механизмах воспроизведения в жизненных перспективах будущего семьянина, представлениях молодежи о взаимоотношениях в будущих семьях характеристик отношений в их родительских семьях.

Ключевые слова: жизненная перспектива будущего семьянина, представления о взаимоотношениях в будущей семье.

The article analyzes the provisions transheneratyvnyh concepts about possible mechanisms of reproduction in the life prospects of future family man, ideas about relationships in future family relations existing characteristics of the parent family of youth and youth.

Keywords: life prospects of future family man, an idea of future marital relationships.

Постановка проблеми. Сім'я для людини є першим і найбільш тривалим чинником організації міжособистісних взаємин, і, тому, саме сім'я може бути прикладом виконання в майбутньому сімейних ролей індивіда. На думку І.С. Кона, немає практично жодного соціального або психологічного аспекту поведінки юнаків, який не залежав би від сімейних умов в минулому або теперішньому [4, с. 107].

Водночас, як зазначає А.Б. Орлов [5], переважна кількість вчених, які вивчають проблеми сучасної сім'ї, фіксують наявність кризи інституту сім'ї. Зокрема, інтенсивність таких кризових феноменів збільшується із зростанням рівня життя, матеріальних статків та соціально-економічного розвитку суспільства загалом. Вираженою є також вищезгадана криза у "перехідних"

суспільствах (до яких, на думку багатьох вчених, належить і Україна), в яких відбувається відносно різка зміна проникності меж існуючих соціальних груп.

Така наявна трансформація інституту сім'ї вимагає проведення досліджень, які дозволяли б отримувати нові, науково обґрунтовані дані щодо можливості підвищення рівня підготовки юнаків і дівчат до успішного майбутнього сімейного життя. Важливою складовою такої підготовки багатьма дослідниками визнається формування у молодих людей таких уявлень про майбутнє, життєвих перспектив, які дозволили б їм вибудувати оптимальні взаємини у майбутній сім'ї та успішно адаптуватися до нових для них форм соціальної взаємодії.

Проблема особистісного самовизначення юнаків у контексті сприймання й осмислення ними свого подальшого життєвого шляху, формування життєвої перспективи розробляється багатьма вченими. На даний час основні теоретичні та практичні зусилля науковців концентрувалися переважно на дослідженні механізмів становлення життєвих перспектив у їх взаємозв'язку з періодами життєвого шляху людини (Л.І. Божович, Є.І. Головаха, І.С. Кон, Т.М. Титаренко). Зокрема, найбільш вивченими на даний час є умови формування таких перспектив в юнацькому віці (А.Є. Левенець, Г.В. Рудь, Л.Д. Тодорів), особливості здійснення самовизначення юнаків (Е. Еріксон), планування та структурування ними очікувань щодо свого майбутнього життя (Л.І. Божович, М.Р. Гінзбург та ін.) та досягнення особистісної зрілості (Є.І. Головаха).

Водночас, наразі не надається достатньої уваги вивченню процесу становлення уявлень про майбутні подружні взаємини. Вирішення даного завдання пов'язано, на наш погляд, зокрема, із визначенням значущості впливу на становлення даного параметру макросоціальних та мікросоціальних (характеристик родинних взаємин) чинників. **Метою** нашого дослідження є аналіз теоретичних підходів до тлумачення трансгенераційного впливу родинних взаємин (мікросоціальних чинників) на життєві перспективи та

уявлення юнацтва щодо майбутніх подружніх взаємин. Зважаючи на те, що на розробку питань еволюції трансакційних патернів взаємодії членів родини у представників різних поколінь її членів спрямовані школи та напрямки сімейної психотерапії, предметом теоретичного аналізу нами було обрано саме концепції даних напрямків психотерапії.

Зокрема, як зазначають Дж. Браун та Д. Кристенсен [1, с. 130], трансгенеративна сімейна психотерапія об'єднує кілька теоретичних і практичних підходів, спільним для яких є врахування сімейної динаміки на протязі кількох поколінь та опора на психоаналіз. Поряд із цим, на думку вищевказаних авторів, концепції трансгенеративних та інших шкіл сімейної психотерапії мають значну кількість взаємозапозичень.

Родинні взаємини розглядались нами як суб'єктивні переживання та узагальнення батьками і їх дітьми взаємозв'язків, ставлень між ними, які виникають за умов їх спільного проживання або виконання спільної діяльності. Поняття життєвої перспективи, на наш погляд, є інтегративним і характеризує основні змістові і структурні елементи, пов'язані з уявленнями людини про своє майбутнє.

Зважаючи на те, що дослідження уявлень про взаємини в майбутній сім'ї, життєвої перспективи майбутнього сім'янина можливі, на даний час, лише шляхом реєстрації їх суб'єктивного змісту, слід враховувати, на наш погляд, ймовірність впливу на отримані в процесі дослідження результати ряду чинників соціальної бажаності, намагання підтримувати певний рівень самооцінки, небажання досліджуваного повідомляти кому-небудь інформацію про свої життєві наміри та проблеми. Поряд із цим, дійсна поведінка у взаєминах з іншими людьми може детермінуватись неусвідомлюваними індивідом чинниками. Саме тому проведення аналізу положень концепцій про вплив взаємин в батьківській родині на становлення уявлень юнацтва про свої майбутні подружні взаємини та життєві перспективи майбутнього сім'янина

доцільно проводити за можливістю згідно даних теорій свідомого чи несвідомого відтворення юнацтвом та молоддю взаємин в батьківській сім'ї.

Проведений нами аналіз наукової літератури дозволив виявити, що найбільш типовими у вивченні життєвих перспектив можна вважати психолого-педагогічний підхід та соціально-психологічний. Психолого-педагогічний підхід розглядає ранню юність як період психологічної готовності до визначення життєвих перспектив, яка передбачає розвиток самосвідомості, зокрема її рефлексивного самопізнання. Соціально-психологічний розглядає становлення життєвих перспектив на основі несуперечливої індивідуальної системи ціннісних орієнтацій. Формування останніх в значній мірі залежить від мотивів індивіда; довільної поведінки; спрямованості особистості; уміння диференціювати ціннісні об'єкти.

Не менш важливу роль у формуванні цих важливих психологічних утворень відіграють умови виховання індивіда, зокрема особливості батьківської сім'ї. Як зазначають представники структурного напрямку в сімейній терапії та ряд сучасних авторів [6], протягом свого розвитку кожна людина повинна вибудувати межі між собою та людьми із свого соціального оточення. Це надзвичайно важливо для усвідомлення своєї суб'єктності, а саме здатності до самостійного та відповідального прийняття рішень та досягнення поставлених перед собою цілей. При побудові таких границь найбільш важливим і складним для суб'єкта є відмежування від батьків, оскільки з перших років життя дитини саме батьки беруть на себе всі функції забезпечення її життєдіяльності. Там, де батьки готові виконувати багато життєво важливих функцій за своїх дітей, вони, тим самим блокують їх особистісний розвиток. Такі взаємини є, здебільшого, дуже амбівалентними, як для батьків, так і для дітей. Водночас, дітям дуже зручно почуватись все своє життя дітьми, але, з іншого боку, це також обмежує їх особисту свободу у плануванні свого майбутнього життя, прийнятті рішень і самоствердженні.

Способи побудови таких взаємин, як стверджує М. Боуен, засвоюються дітьми протягом їх виховання у батьківських сім'ях. Останні також сприяють засвоєнню їхніми дітьми стереотипів взаємодії з людьми найближчого соціального оточення, сімейних правил та міфів, особливостей побудови дітьми меж в підсистемах своїх майбутніх сімей [2]. Для пояснення механізмів такої передачі, М. Боуеном було введено термін "сімейний проективний процес", в основу якого покладено повторення дітьми рівня диференціації "Я", який, як правило, відповідає рівню диференціації "Я" їх батьків [1]. Відтворення дорослими у своїх сім'ях основних рис взаємин, які існували у їх батьківських сім'ях, забезпечується приблизно однаковим рівнем диференціації "Я" батьків та їх дорослих дітей. При створенні власної сім'ї, така молода людина вибирає відповідно чоловіка чи дружину із схожим рівнем диференціації [2]. Важливо зауважити, що пояснюючи цей феномен, Р.Н. Fairbairn зазначає, що люди не лише сприймають своїх близьких через призму минулого, але і несвідомо намагаються привести існуючі стосунки у відповідність з наявним зразком, який відповідає інтерналізованим моделям взаємин у батьківській сім'ї [цит. за 1, с. 132].

Вищеописані концепції підтверджують дослідження, проведені Г. Каспі, М. Хербер, Б.Озер. Вчені встановили, що при створенні сім'ї люди надають перевагу партнеру, який не дуже відрізняється від них – ні фізичною привабливістю, ні здібностями, ні рівнем інтелектуального розвитку, ні темпераментом. Такий партнер викликає у них довіру, оскільки він, здебільшого, має схожий освітній рівень, належить до того ж соціального середовища, а тому орієнтується на такі ж життєві ідеали і цінності. Так, дослідження очікувань подружніх партнерів щодо п'ятих сфер соціального життя (економічної, естетичної, політичної, релігійної і теоретичної) дозволили констатувати наступне: 36% заручених пар мали схожі погляди на соціальні цінності, 21% опитаних сходились у поглядах на шлюб. Через 20 років ці показники були аналогічними [цит. 3, с. 361]. Зазначимо, що до теоретичної

сфери належали питання, що стосуються шлюбу і подружньої вірності, сексу до шлюбу, загальних інтересів і занять у шлюбі, норм і правил повсякденного життя (в тому числі домашнього господарства і виховання дітей).

Процес сепарації в системі батьки-дитина, як зазначає McCallough [цит. за 1, с. 52], відбувається на протязі трьох поколінь. В основі цього твердження покладено тезу про те, що успішне відокремлення в юності від своїх батьківських сімей є ознакою того, що такі суб'єкти зможуть допомогти в майбутньому відокремитись і отримати автономію своїм дітям. Жінка, яка відчувала труднощі з відокремленням від своєї матері, скоріш за все, зіткнеться з аналогічними проблемами і при сепарації своїх доньок, що з високою ймовірністю викличе зміни у всіх трьох підсистемах: підсистемі дітей, батьків і прабабків. Взаємини з своїми дітьми будуть сприйматись не лише через призму своїх взаємин з власними батьками, але і несвідомо будуть приводитись відповідність з існуючим інтерналізованим зразком бажаного майбутнього і бажаних характеристик взаємин.

Таким чином, згідно із трансгенеративними підходами у сімейній психотерапії засвоєння і відтворення дітьми взаємин з своїми батьками у власній сім'ї, а також способу мислення батьків, особливостей їх рольових очікувань, сімейних правил та міфів тощо відбувається в основному несвідомо. У проаналізованих нами теоріях, на наш погляд, береться до уваги неусвідомлювані індивідом аспекти власної поведінки, характеру побудови взаємин у своїй сім'ї, які можуть детермінуватись неусвідомленими ним чинниками (наприклад, особливостями взаємин між членами батьківської сім'ї).

У вищезазначених концепціях нами не виявлено підходів до тлумачення впливу родинних взаємин на становлення усвідомлюваних, пов'язаних із плануванням індивідом аспектів бажаних для нього особливостей взаємин у його майбутній сім'ї. Однак, зважаючи на те, що трансгенеративні теорії

базуються на психодинамічних концепціях, в яких поведінка людини вважається залежною від ірраціональних несвідомих процесів, а свідомий вибір є лише ілюзією свободи вибору і, насправді, залежить також від неусвідомлюваних індивідом процесів, ми можемо припустити наявність залежності також уявлень юнацтва та молоді про взаємини у своїх майбутніх сім'ях, життєвих перспектив майбутнього сім'янина від взаємин в існуючих батьківських сім'ях (зокрема, від усвідомлюваних аспектів таких взаємин).

Висновок. Концепції трансгенеративної еволюції сімейних взаємин дають підстави стверджувати наявність неусвідомленого індивідом відтворення у взаєминах з членами своїх сімей неусвідомлюваних ним аспектів взаємин між членами своєї батьківської сім'ї. Наявність психодинамічного базису у трансгенеративних концепціях дає підстави також припускати існування залежності життєвих перспектив майбутнього сім'янина, уявлень про взаємини в майбутній сім'ї від усвідомлюваних індивідом аспектів взаємин в його батьківській сім'ї. Проведений нами аналіз трансгенеративних концепцій свідчить важливість мікросоціальних чинників становлення життєвих перспектив щодо майбутніх сімейних взаємин. Перевірка вказаного припущення а також виявлення визначального впливу мікро- чи макросоціальних факторів на становлення вищезазначених параметрів уявлень індивіда про своє майбутнє потребує проведення емпіричного дослідження.

Література:

1. Браун Дж., Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии / Браун Дж., Кристенсен Д. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.
2. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия: Краткий лекционный курс / Варга А.Я. – СПб.: Речь, 2001. – 144 с.
3. Геник С.М. Усе починається з родини / Геник С.М. – Івано-Франківськ: Сіверія, 1998. – 725 с.

4. Кон И.С. Психология ранней юности: кн. для учителя. / Кон И.С. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
5. Орлов А.Б. Эволюция межличностных отношений в семье: основные подходы, ориентации и тенденции [Электронный ресурс] / А.Б.Орлов. – Режим доступа: <http://www.follow.ru/article/340>.
6. Сімон Ф.Б., Рех-Сімон К. Циркулярне опитування: Підручник / Сімон Ф.Б., Рех-Сімон К. / Пер. з нім. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 184 с.